

Antal György bolygó a Jánosé, Antal György bolygó a Mártoné, Antal György cseme, Antal György köntös, Antal János menyhárt, Antal Márton nyul, Korpos István kerekes, Korpos István kolléga, Korpos János ferce, Korpos Márton gatyá, Kovács Ferenc csucsi, Kovács György baka, Kovács György mocsi.

AZ I. V HÁB.-BAN ELESETT HŐSEINK 1914-18. TUDJUK, HOGYHA A MI FÖLDI SÁTORHÁZUNK ELBOMOL: ÉPÜLETÜNK VAN ISTENTŐL: NEM KÉZZEL CSINÁLT ÖRÖKKÉVALÓ HÁZUNK A MENNYBEN. III. KOR. 5.1

Elhaladunk a befoglalt Körös forrása mellett és hamarosan jobbra térve keskeny úton **Gyerőmonostorra** (Manastireni) érünk. A községet az Árpádkorban itt élő Gyerőfi családról nevezték el. Az árpád-kori román stílusú templomot a tatárok felgyújtották. Gót stílusban újult meg. Az L alakú karzat gyönyörű fakazettáit *Umling Lőrinc* festette. Szószékét egyetlen kötömbből faragták. Kékszínű írásos hímzéssel van az egész templom elegánsan felöltöztetve. *Kiss Tibor*, rátermett fiatal lelkész úr vezet minket. Az első tatárdúlás után a védfalat magasították. Lehet, hogy III. Károly óta lett ismét, jelenleg is láthatóan alacsony a védfal. A templomot kettős rétegű zsindegy fedti. Tornya nyúlánk, fiatornyos. Cintermében több szép síremlék. Az egyik öles kőkereszt vésett szövege:

A Hű nők, gondos anyák egyik kitűnő példányának, ref pap Hori Farkasné szül Aumüller Róznának kit élte 46, házassága 27 ik évében közrészvét kísért sírjába. Legyen álma csendes, emléke áldott. Sz.1823 júli:16 + 1869 máj:1.

A község 1561 óta a református vallású. "Cuius regio, eius religio" (akié a hatalom, azé a vallás) - a földesúr reformált, a népnek követnie kellett.

Mára **Oláhmonostorral** összenőtt. Itt húzódott Észak- és Dél-erdély határa. A Dél-erdélyen rekedt legények a katonaság elől Bánffyhunyadra szöktek. Házaikat a hegyekből lehúzódnok elfoglalták. Elsétálnak a frissen épült parókiához. Termésköböl és fából épült, nagy üvegfelületekkel. Tetőterében a lelkész családja, földszintjén a közösségi terem. Hétköznapi itt tartják az istentiszteleteket, az asszonyok jelenlétében. Vasárnap a lányok, asszonyok népviseletbe öltöznek és a férfiak is itt vannak. Errefelé minden magyar református, vegyes házasság el sem képzelhető. A felújított templom felszentelésekor az egész falu együtt szilveszterezett és az év végi együttlétet évről évre megrendezik.

Civilizáltan mulatnak, szép népdalszóval és másnap újra találkoznak a 11 órai istentiszteleten. Volt egy népviseletes esküvő is. A gyülekezetnek négyszólamú dalárdája van! Hagyomány szeret, a népi tárgyakat gyűjtik.

Wertán Zsolt
(folytatjuk)

*****

Könyveink, könyveink...

Talán véletlen, talán nem... április-május fordulóján nyílt meg a budapesti Kongresszusi Központban a *Nemzetközi Könyvkiállítás*. És májusi számunkban sokezer főnyi - országos méretekben nem "elsöprő" nagyságú - magyarörmény közösségünk szívet melengetően gazdag és értékes könyvterméséről számolhatunk be. (Akkor is így van ez, ha az egyik könyv szerzője, *Miklósi Sikes Csaba* csupán "tiszteletbeli örmény" - viszont egészen erdélyi!)

"Hisszük, hogy ebben a munkában, benne van az egész magyarság lelke, élete, költészete tudománya, művészete, folklórja, nagyjai, hősei és mártírjai."

(Révai Mór 1926-ban, halálos ágyán írott zárszava a Révai Lexikonhoz)

A tanulmány és okmánytár

Bizonyosan sokan vannak Olvasóink között, akik akár 100 - uram bocsá', 140 éves, halványuló fényképeket őriznek családról, felmenőkről, ősökről. A fényképek barnás árnyalatúak és többnyire valóban egyre halványulnak, 120-140 évvel ezelőtt ugyanis még a brómezüst emulzió alkotta a fényérzékeny réteget, amelynek más (gyengébb) a fixálása, mint a korszerűbb, 70-80 évvel ezelőtt általánossá váló ezüstnitrátos emulzióké, vagy az annál is korszerűbb, újabb fényrögzítő rétegeké...(hogy a digitális, tehát számsorokkal rögzített képpontok legújabb technikájáról ne is beszéljünk.)

S a régi képek, a régi fényképészek tevékenysége - talán éppen ezért - izgalmas, érdekes. Hiszen művelődéstörténet, ipartörténet és családtörténet a javából! A Haáz Rezső Alapítvány Székelyudvarhelyen jelentette meg idei dátummal *Miklósi Sikes Csaba* tanulmánykötetét *Fényképészek és műtermek Erdélyben 1839-1916* címmel.

Nehéz, komoly - de hangsúlyozzuk, a szó nemes értelmében nehéz - olvasmány. Hiszen nem olvasmány, nem lektúr, hanem hatalmas anyaggyűjtés során létrejött forrásmunka.

A könyv első része a szerző, Miklósi Sikes Csaba tanulmányait tartalmazza az erdélyi fényképezés történetéből, kezdve a legkorábbi híradásoktól. Kiderül például - vajon, ezt tudtuk-e? - hogy az erdélyi sajtó már 1839-ben tájékoztatta a közönséget a dagerrotípia létezéséről (Erdélyi Hírlap, 1839 július 8-i száma)... vagy, hogy: "Eddigi ismereteink szerint az 1840-es években Marosvásárhelyen, Aradon, Temesváron, Nagyszebenben, Brassóban, Kolozsváron és Nagyenyeden összesen 16, név szerint is ismert dagerrotípista működött, amelyhez a következő évtizedben újabb 25-30 név csatlakozott." - mint Miklósi Sikes írja. Olvashatunk ezután tanulmányt erdélyi és magyarországi fényképészekről, Romániában *Szathmári Pap Károlyról*, aki a román fejedelem első udvari fényképésze volt (no meg festő). *Orbán Balázs* fényképeiről is találunk érdekes tanulmányt (aki egy vagyont -"erdélyi bárói vagyont" áldozott a Székelyföld történeti-néprajzi kutatás-anyagrögzítés során a korabeli, nehéz és drága fényképezésre, és annyit azért tudunk róla, hogy ezeknek a felvételeknek az alapján a híres, alapműnek számító monográfia metszetei készültek - s tudjuk azt is, hogy az "erdélyi báró" vagyona jó esetben is csak tizede volt egy magyarországi bárói vagyonnak)... Érdekes Miklósi Sikes Csaba tanulmányából többet is megtudunk erről a tevékenységről. A kötet második része egy hallatlanul részletes névmutató és jegyzék, illetőleg sajtószemle, a kötet végén pedig egy csokor régi-régi fénykép...

Vége egy Czetz-könyv!

Vannak kisebbségi önkormányzatok, amelyek a rájuk bízott közpénzt (vagy a státuszukból eredő - pályázati - lehetőségeket) igenis, a köz, az össz-magyar kultúra javára fordítják.

Minden jel szerint ilyen a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat is, amely az örmény származású magyarok kultúráját és a magyar kultúrát egyaránt ápolva s nem elválasztva könyvsorozatot indított. A sorozat emblémája (Háló László kedvesen Kós Károlyos-hangulatú munkája) olyan tulipán, amelyet akár mécsesnek is nézhetünk... hisz fényt áraszt. Az embléma három betűbál álló rövidítése: mök. *Magyar-Örmény Könyvtár*.

A sorozat első kötete, amelyet kezünkben tartunk, a *Czetz János: Emlékezéseim* címet viseli. Éppen ideje volt!

Hiszen annyit - s joggal - hivatkozunk Czetz ezredesre, emlegetjük argentinai éveit, a hatalmas munkát, amelyet az ottani hadsereg szervezése érdekében véghezvitt... most hát itt van teljességében a saját visszaemlékezése.

A Bevezetés után következik négy fejezetben, két melléklettel magának Czetz Jánosnak, azaz Juan F. Czetznek, az argentin hadsereg nyugállományú ezredesének szövege (mondjuk így: tollba mondott emlékezése).

És itt van az, ami az ilyen jellegű könyvek legalapvetőbb létjogosultságát bizonyítja: a nagyszerű, aprólékos jegyzetelés, amely a kolofón szerint *Dr. Kedves Gyulát* dicséri. Gyanítom, hogy az egész kötet méltó kiállításában nagy szerepe lehet a sorozatszerkesztő *Fancsali Jánosnak*.

Van részletes névmutató és helységmutató, amelyek - s ezt minden, effélével foglalkozó ember tudja - elképesztően fontosak. (És elképesztően sok munkával jár az összeállításuk.)

A Hadtörténeti Múzeumból származó képek, valamint *Szikits Péter* színes fotói ékítik a kötetet. Ez pedig egyáltalán nem "illendőségi" megállapítás, érdemes ugyanis szót ejtenünk a könyv külalakjáról is.

A szokott (A/5-ös paperback-formátumnál) kevésbé nagyobb formátumot igen jól választották meg a könyv szerkesztői: az úgynevezett "vágott B/5 méret" és finom papír, valamint a nyomda-kötészet (Holló és Tsa Bt) munkája következtében a belívben elszórva - azaz nem egyetlen helyre gyűjtve - igen jó minőségű, műnyomó papírra készített - dokumentum-fotókkal, facsimilékkel és három színes képpel ékes a kötet.

Ezek után valódi és őszinte izgalommal várjuk a "mök" következő kiadványát és kívánjuk a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak, személy szerint Fancsali Jánosnak, hogy legyen energiájuk és anyagi lehetőségük arra a második... harmadik... vagy a "mök" sokadik kötetének megjelentetésére!

Egy könyv Kádár Józsefről

"Hogyan születik a lüderc? Hát egészen egyszerűen. Fekete tyúk első tojását, melyet nagycsütörtökön tojt, tegye a hóna alá egy olyan szűz leány, aki mindent tud kieszközölni. Így tartják ezt Váralján, ahol most, 1921 tavaszán is van egy belőle. Én mondom utánuk, hogy ennek, aki tudja, úgy hasznát veheti. A télen történt ugyanott, hogy egy emberpár éjfélkor hazamentében egy csirkét lát bódorogni az utcán. Az asszony megsajnálja, s beviszi, s az ágy alá teszi, hogy ne fázzék. Hát egyszer megszólal, vékony csirkehangon: 'Jóasszony, jótettedért mit kívánsz?' Többszöri ismétlés után hallgatás... De csak nem hagy fel a kérdéssel. Megbosszankodik erre az asszony, mondván: 'Lóganét'. Reggel, alig nyitják ki szemüket, hát az egész ház tele van lóganéval. Takarítják egész nap, de munkájuknak nincs, nem volt látszata. Nem tudták kitakarítani, alig tudtak lefeküdni. Éjjel megint megszólal: 'Mit kívánsz?' Ekkor azt mondta: 'Nem kívánok egyebet, csak vidd el, amit hoztál.' És másnap reggelre kelve tisztább volt a szoba, mint valaha. (Bálványosváralja)"

"A forgószeletről azt tartják, hogy porában az ördög van és ez forgatja, és ha a forgás közepébe egy kést dobnak, az ördögöt megtalálják, s belőle vér fog folyni. (Rozenberg Irén, *Galgó*)"

Mielőtt azt vélné, Kedves Olvasó, hogy lapunk babonatárrá változott, sietünk elárulni, hogy ilyen s hasonló feljegyzésekből összesen 229-et talál egy remek könyvben, amely a Pro-Armenia kiadásában jelent meg tavaly, 2000-ben, Szamosújvárott.

A könyv *Kádár József* néprajzkutató *Népi csodás történetek, hiedelmek és szokások* című munkáját tartalmazza. A néprajzkutatóról a könyvet összeállító *Kiss Ferenc*től olvashatunk egy bevezető tanulmányban s innen tudhatjuk meg, hogy Kádár József Várfalván (az Aranyos vidékén) született 1850-ben s az első két elemi után a tordai Unitárius Gimnáziumba került. (Ez akkoriban, az igyekvő s intelligens erdélyi társadalomban - lévén pedig Kádár földműves szülők gyermeke - szinte természetesnek mondható.)

Következett az unitárius teológia, tanári pálya, illetve a budapesti Polgári Tanítóképző. Némi szamosújvári kerülő után Désre helyezték.

És most kénytelenek vagyunk, közbevetőleg részletesebben szót ejteni *Kiss Ferenc* bevezető tanulmányáról, aki Kádár önzetlen egyéniségéről ír... lévén maga is **önzetlen**.

Kiss Ferenc ugyanis nemhogy egyszerűen "ismerteti" a néprajzkutató pályafutását, még hozzá olvasásra igencsak érdemes, méltó tanulmányban, de a szó legszebb értelmében kultúrtörténeti - s Kádár József munkásságához is méltó - írást közöl.

Szót ejt századvégről, Désről, persze Kádár Szolnok-Doboka vármegyére vonatkozó munkájáról, egyház- és várostörténeti munkásságáról, amely két város és 404, még a XX. században létező, vagy időközben eltűnt falu viszonyairól, beszél az oly ritkán emlegetett, XIX. század végi magyar pozitívista történetírásról is, arról, hogy milyen módszerrel dolgozott a kutató... "A város régi nevét 1902-ben, a 16.098-as belügyminiszteri rendelettel, a hangtani sajátosságok megőrzésével, Désre változtatják." - írja Kiss Ferenc - vagy: "Dés jelentősebb eseményei közé tartozik, hogy 1437. július elején a fellázadt parasztok hada a város közelében győzte le Csáky László erdélyi vajda nemesi seregét." (Tegyük hozzá a teljesség kedvéért, hogy ez a híres, Budai Nagy Antal-féle felkelés egyik nagy csatája - a szerk.) S ezután jut el a tanulmányíró, kötet szerkesztő Kiss Ferenc odáig, hogy Kádár munkásságáról, a népi babonák és hiedelmek gyűjtéséről beszéljen.

Egyebek között ezt írja:

"Kádár elfogulatlanságát bizonyítja az is, hogy monográfiájában egy másik, a XVII. század elejéről származó és Alsóilosván őrzött Mária kegykép történetéről is beszámol. Erre vonatkozó adatait azért tarthatjuk jelentősnek, mivel az alsóilosvai kegykép emléke az idők folyamán az ortodox közösségekben elhomályosult és erre már csak Kádár leírása nyújt felvilágosításokat." - írja bevezető tanulmánya vége felé.

A kiváló, érdekesítő tanulmányon túl elismerés illeti azért is, mert kiválóan jegyzetelt, remekül szerkesztett könyvet tarthat kezében az, aki kézbe veszi.

Bár tennék minél többen!

A könyv olvasása közben magamnak is választottam egy idézetet ebből a kedves, erdélyi babonatárból:

"Ha szerelmes vagy valakibe, végy fel a lábnyomából port vagy sarat, tedd a zsebedbe, három pénteken át hordozd, s biztosan a tiéd lesz. (Dés)"

Hát... por, sár akad. Kérdés, akad-e tisztességes lábnyom?

Mert tisztességes könyv - hálisúgnak - akad.

dcs

*****

Érdemes tudni...

*Kik voltak örmény származású miniszterelnökök, miniszterek Magyarországon
1867- 1919 között:*

Miniszterelnökök:

Lukács László 1912. április 22. -1913. június 10. között

Dr. Pattantyús Ábrahám Dezső 1919. július 12 -1919. augusztus 12. között

Miniszterek:

br. Dániel Ernő közmunka- és közlekedésügyi miniszter

Gorove István közmunka és közlekedésügyi miniszter, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter

csejtei Kristóffy József (anyja neve: csiksomlyói Csiky Gizella) belügyminiszter

Lukács Béla közmunka- és közlekedésügyi miniszter

Lukács György Vallás- és közoktatásügyi miniszter

Lukács László Őfelsége személye körüli miniszter, belügyminiszter, pénzügyminiszter, közmunka-, közlekedésügyi miniszter

dr. Pattantyús Ábrahám Dezső pénzügyminiszter